כיתה ב' | תנ"ך | שיעור 1 מתוך 1 | 45 דק' | שמות א, ח-יד

ממלכתי: לפי תוכנית הלימודים בתנ"ך ממלכתי ליסודי (2023), ספר שמות (שעבוד מצרים, משה והיציאה ממצרים) נלמד בכיתה ד', ובכיתות ב'-ג' לומדים מספר בראשית. חמ"ד: לפי התכנון השנתי במרחב הפדגוגי, כיתה ב' לומדת בראשית יח-נ, וספר שמות נלמד בכיתה ג'. השיעור נבנה לבקשת מורה לכיתה ב', כשיעור היכרות או לקראת פסח, לפני הלימוד המלא של ספר שמות.

"וַיָּקָם מֶלֶךְ־חָדָשׁ": בני ישראל משועבדים במצרים

🎯 מטרות השיעור

- התלמידים יספרו במילים שלהם מה קרה לבני ישראל במצרים אחרי שיוסף ואחיו מתו (שמות א, ח-יד).
- התלמידים יכירו את המילים: מֶלֶךְ חָדָשׁ, שָׂרֵי מִסִּים, פֶּרֶךְ, חֹמֶר וּלְבֵנִים, פִּתֹם וְרַעַמְסֵס.
- התלמידים יסבירו את הפסוק "וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ אֹתוֹ, כֵּן יִרְבֶּה" (פסוק יב) ויביעו רגש ומחשבה על עבודה בכפייה ועל חופש.

📚 בהתאם לתוכנית הלימודים

ממלכתי: לפי תוכנית הלימודים בתנ"ך ממלכתי ליסודי (2023), ספר שמות (שעבוד מצרים, משה והיציאה ממצרים) נלמד בכיתה ד', ובכיתות ב'-ג' לומדים מספר בראשית. חמ"ד: לפי התכנון השנתי במרחב הפדגוגי, כיתה ב' לומדת בראשית יח-נ, וספר שמות נלמד בכיתה ג'. השיעור נבנה לבקשת מורה לכיתה ב', כשיעור היכרות או לקראת פסח, לפני הלימוד המלא של ספר שמות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.

להמשך באתר: שמות: משה ויציאת מצרים (כיתה ד').

❓ השאלה הגדולה של השיעור

מה קרה לבני ישראל במצרים כשקם מלך חדש, ואיך הם הרגישו?

🚪 כרטיס כניסה (2 דקות)

מי זוכר? מי היה יוסף, ואיך הגיעה המשפחה של יעקב למצרים? כל תלמיד/ה אומר/ת משפט אחד.

🧪 פתיחה

משחק "מגדל לבנים": מחלקים לכל זוג 10 קוביות (או פתקים מקופלים) ומבקשים לבנות מגדל בדקה אחת. בסיבוב השני המורה ממלא/ת תפקיד של "שר מסים": "מהר יותר! בלי לדבר! עוד מגדל!". אחרי הסיבוב שואלים: איך הרגשתם בסיבוב הראשון, ואיך בשני? מה ההבדל בין לבנות כי רוצים לבין לבנות כי מכריחים? מכאן עוברים לסיפור: "היום נשמע על עם שהכריחו אותו לבנות".

📖 הסבר למורה

ספר שמות נפתח במשפחת יעקב שירדה למצרים. אחרי שיוסף, אחיו וכל הדור ההוא מתו, בני ישראל גדלו והתרבו מאוד (א, ו-ז). אז "וַיָּקָם מֶלֶךְ־חָדָשׁ" שלא ידע, או לא רצה לדעת, את יוסף (פסוק ח). המלך מפחד שבני ישראל רבים וחזקים, ושבזמן מלחמה יצטרפו לאויבים (פסוקים ט-י). לכן הוא שם עליהם "שָׂרֵי מִסִּים", ובני ישראל בונים לפרעה את הערים פיתום ורעמסס (פסוק יא). אבל ככל שמענים אותם, הם רק מתרבים (פסוק יב). המצרים מעבידים אותם "בְּפָרֶךְ", בעבודה קשה בחומר, בלבנים ובשדה (פסוקים יג-יד).

בכיתה ב' מתמקדים ברצף הסיפור, במילים החדשות וברגשות. גזרת הבנים (פסוקים טו-כב) לא נלמדת בשיעור הזה. אם תלמידים שואלים, אפשר לומר שבהמשך הפרק נשמע על שתי מיילדות אמיצות, שפרה ופועה, שהצילו ילדים.

רש"י על "מלך חדש" מביא שני פירושים: "חַד אָמַר חָדָשׁ מַמָּשׁ, וְחַד אָמַר שֶׁנִּתְחַדְּשׁוּ גְּזֵרוֹתָיו", ועל "אשר לא ידע": "עָשָׂה עַצְמוֹ כְּאִלּוּ לֹא יָדָעוֹ" (רש"י, שמות א, ח). לכיתה ב' אפשר לומר זאת בפשטות: אולי זה באמת מלך אחר, ואולי זה אותו מלך שהתחיל להתנהג אחרת ו"שכח" את הטוב של יוסף.

📜 הפסוקים (מכון ממרא, נוסח מנוקד)

שמות פרק א, פסוקים ח-יד

(ח) וַיָּקָם מֶלֶךְ־חָדָשׁ, עַל־מִצְרָיִם, אֲשֶׁר לֹא־יָדַע, אֶת־יוֹסֵף.

(ט) וַיֹּאמֶר, אֶל־עַמּוֹ: הִנֵּה, עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל – רַב וְעָצוּם, מִמֶּנּוּ.

(י) הָבָה נִתְחַכְּמָה, לוֹ: פֶּן־יִרְבֶּה, וְהָיָה כִּי־תִקְרֶאנָה מִלְחָמָה וְנוֹסַף גַּם־הוּא עַל־שֹׂנְאֵינוּ, וְנִלְחַם־בָּנוּ, וְעָלָה מִן־הָאָרֶץ.

(יא) וַיָּשִׂימוּ עָלָיו שָׂרֵי מִסִּים, לְמַעַן עַנֹּתוֹ בְּסִבְלֹתָם; וַיִּבֶן עָרֵי מִסְכְּנוֹת, לְפַרְעֹה – אֶת־פִּתֹם, וְאֶת־רַעַמְסֵס.

(יב) וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ אֹתוֹ, כֵּן יִרְבֶּה וְכֵן יִפְרֹץ; וַיָּקֻצוּ, מִפְּנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל.

(יג) וַיַּעֲבִדוּ מִצְרַיִם אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, בְּפָרֶךְ.

(יד) וַיְמָרְרוּ אֶת־חַיֵּיהֶם בַּעֲבֹדָה קָשָׁה, בְּחֹמֶר וּבִלְבֵנִים, וּבְכָל־עֲבֹדָה, בַּשָּׂדֶה – אֵת, כָּל־עֲבֹדָתָם, אֲשֶׁר־עָבְדוּ בָהֶם, בְּפָרֶךְ.

מומלץ שהמורה יקרא/תקרא בקול והתלמידים יחזרו על המילים המודגשות בכל פסוק.

🔤 מילים חדשות

- **מֶלֶךְ חָדָשׁ** (פסוק ח): מלך אחר במצרים, שלא הכיר או לא רצה לזכור את יוסף.
- **רַב וְעָצוּם** (פסוק ט): הרבה אנשים וחזקים.

- **שָׂרֵי מִסִּים** (פסוק יא): ממונים מצריים שהכריחו את בני ישראל לעבוד בשביל המלך.
- **פִּתֹם וְרַעַמְסֵס** (פסוק יא): שתי ערים שבני ישראל בנו לפרעה.
- **בְּפָרֶךְ** (פסוקים יג-יד): בעבודה קשה מאוד, בלי מנוחה.
- **חֹמֶר וּלְבֵנִים** (פסוק יד): טיט (בוץ) ואבני בנייה שעושים ממנו.

👩‍🏫 מהלך השיעור (45 דקות)

חומרים: חומש או דף הפסוקים מהעמוד הזה, מצגת, קוביות או פתקים למשחק, דף עבודה

1. כרטיס כניסה: מי היה יוסף? (3 דקות)
2. פתיחה: משחק "מגדל לבנים" ושיחה קצרה (7 דקות)
3. קוראים יחד את פסוקים ח-י: ממה פחד המלך החדש? (8 דקות)
4. קוראים את פסוקים יא-יד: לכל מילה חדשה ממציאים תנועה (לבנים, בנייה, עבודה בשדה) (10 דקות)
5. שיחה על "כֵּן יִרְבֶּה": מה קרה לבני ישראל כשהציקו להם? (5 דקות)
6. דף עבודה, שאלות 1-6 (10 דקות)
7. כרטיס יציאה (2 דקות)

💬 שאלות לדיון

הבנה (מה כתוב?)

1. מי קם על מצרים אחרי שיוסף מת? (פסוק ח)
2. מה אמר המלך לעם שלו על בני ישראל? (פסוק ט)
3. אילו ערים בנו בני ישראל לפרעה? (פסוק יא)

פרשנות (מה זה אומר?)

1. למה לדעתכם המלך החדש "לֹא־יָדַע, אֶת־יוֹסֵף"? האם אפשר לשכוח מישהו שעשה טוב?
2. מה פירוש "וְכַאֲשֶׁר יְעַנּוּ אֹתוֹ, כֵּן יִרְבֶּה"? (פסוק יב)

הערכה (מה דעתי?)

1. איך הרגישו לדעתכם בני ישראל כשעבדו "בְּפָרֶךְ"?
2. מה ההבדל בין עבודה שבוחרים לעשות לבין עבודה שמכריחים לעשות?
3. מה יכול לעזור לאדם להמשיך כשקשה לו מאוד?

🏁 סיכום השיעור

אחרי שיוסף מת קם במצרים מלך חדש. הוא פחד שבני ישראל רבים וחזקים, ולכן הכריח אותם לעבוד עבודה קשה: לבנות ערים מחומר ולבנים. אבל ככל שהציקו להם, בני ישראל רק גדלו והתרבו. בהמשך ספר שמות נלמד איך ה' שלח את משה להוציא אותם מעבדות לחירות, ואת זה אנחנו זוכרים בכל פסח.

🎟️ כרטיס יציאה (2 דקות)

אמרו או כתבו: מילה אחת שמתארת איך הרגישו בני ישראל במצרים, ומילה אחת שמתארת מה הם הכי היו צריכים.

📏 מחוון להערכת דף העבודה

מה בודקים	3 · מצוין	2 · טוב	1 · בדרך
סדר הסיפור (שאלה 2)	מסדר/ת נכון את כל 4 האירועים	מסדר/ת נכון 2-3 אירועים	מסדר/ת נכון אירוע אחד או פחות
מילים חדשות (שאלה 1)	מתאים/ה נכון 5 מילים	מתאים/ה נכון 3-4 מילים	מתאים/ה נכון 1-2 מילים
קשר לפסוק (שאלות 3-5)	משלים/ה את הפסוק ומסביר/ה במילים שלו/ה מה קרה (פסוקים ט-יב)	משלים/ה את הפסוק או מסביר/ה, לא את שניהם	מתקשה לקשר את התשובה לפסוק
משימת סיכום (שאלה 6)	ציור שמראה את העבודה הקשה + משפט שלם עם רגש וסיבה	ציור או משפט, אחד מהם שלם	ניסיון חלקי, בלי רגש או בלי סיבה

ציון: 4 קריטריונים × 3 נקודות = 12. 10-12 מצוין, 7-9 טוב, 4-6 בדרך. בכיתה ב' המחוון נועד למשוב ולתמיכה, לא לציון.

🧭 התאמה לפי זרם

השיעור מתאים לשני הזרמים. ההבדל בדגשים:

ממלכתי

- קריאת הסיפור ורצף האירועים: מלך חדש, פחד, עבודה קשה.
- רגשות ודמויות: איך מרגיש מי שמכריחים אותו, ומה ההבדל בין עבד לבן חורין.
- קשר לחג הפסח ולסיפור יציאת מצרים שהילדים מכירים מהבית ומהגן.

ממלכתי-דתי (חמ"ד)

- רש"י על "מלך חדש" ועל "אשר לא ידע" (ראו בהסבר למורה), בשפה פשוטה.
- "כֵּן יִרְבֶּה": ה' שומר על עמו גם בזמן קשה.
- קשר להגדה של פסח, "עבדים היינו לפרעה במצרים", ולמצוות סיפור יציאת מצרים.

💡 הערות למורה

הנושא הוא עבדות. כדאי לדבר על רגשות בלי תיאורים קשים, ולהדגיש שהסיפור ממשיך אל הגאולה. את הפסוקים קורא/ת המורה בקול; לא מצפים מתלמידי כיתה ב' לקרוא לבד את כל הפסוקים. במשחק הפתיחה חשוב שה"שר" יהיה קצר ומשעשע, ולא מפחיד. למתקשים: דף עם תמיכה (בנק מילים, בחירה מתוך אפשרויות). למתקדמים: לחפש בפסוקים יג-יד מילה שחוזרת כמה פעמים ("עבודה", "בפרך").

📝 בדף העבודה

בדף העבודה: התאמת מילים, סדר הסיפור, השלמת פסוק, שאלת בחירה, שאלה על "כן ירבה", ומשימת סיכום של ציור ומשפט. מחוון ותשובות בעמוד השני. יש גם גרסה עם תמיכה.

מקורות

- שמות פרק א, מכון ממרא
- רש"י על שמות א, ח, ספריא
- תוכנית הלימודים בתנ"ך ממלכתי ליסודי (2023), אתר תנ"ך ממלכתי
- תוכנית הלימודים בתנ"ך חמ"ד ביסודי, המרחב הפדגוגי

מחוון: "וַיָּקָם מֶלֶךְ־חָדָשׁ": בני ישראל משועבדים במצרים

🚪 **כרטיס כניסה:** יוסף היה הבן של יעקב. הוא הגיע למצרים, פתר את חלומות פרעה והציל את מצרים ואת משפחתו מהרעב. לקבל כל תשובה סבירה.

1. מֶלֶךְ חָדָשׁ = ד; שָׂרֵי מִסִּים = ה; בְּפָרֶךְ = ב; חֹמֶר וּלְבֵנִים = א; פִּתֹם וְרַעַמְסֵס = ג.
2. (1) יוסף ואחיו מתים (פסוק ו), (2) קם מלך חדש שלא ידע את יוסף (פסוק ח), (3) המלך אומר: עם בני ישראל רב ועצום (פסוק ט), (4) בני ישראל בונים ערים לפרעה (פסוק יא).
3. המילים החסרות: "לֹא־יָדַע". הפסוק המלא: "וַיָּקָם מֶלֶךְ־חָדָשׁ, עַל־מִצְרָיִם, אֲשֶׁר לֹא־יָדַע, אֶת־יוֹסֵף."
4. התשובה הנכונה: שבני ישראל רבים וחזקים, ויילחמו נגד מצרים. המלך אומר "רַב וְעָצוּם, מִמֶּנּוּ" (פסוק ט) ו"וְנִלְחַם־בָּנוּ" (פסוק י).
5. ככל שהמצרים הציקו להם, בני ישראל רק גדלו והתרבו עוד. לקבל כל ניסוח במילים של הילד/ה, למשל "הם נהיו עוד יותר".
6. ציור שמראה עבודה קשה (לבנים, בנייה, שדה) ומשפט עם רגש וסיבה, למשל: "בני ישראל הרגישו עצובים ועייפים כי הכריחו אותם לעבוד בלי הפסקה". אין תשובה אחת נכונה.

📏 מחוון הערכה (רובריקה)

מה בודקים	3 · מצוין	2 · טוב	1 · בדרך
סדר הסיפור (שאלה 2)	מסדר/ת נכון את כל 4 האירועים	מסדר/ת נכון 2-3 אירועים	מסדר/ת נכון אירוע אחד או פחות
מילים חדשות (שאלה 1)	מתאים/ה נכון 5 מילים	מתאים/ה נכון 3-4 מילים	מתאים/ה נכון 1-2 מילים
קשר לפסוק (שאלות 3-5)	משלים/ה את הפסוק ומסביר/ה במילים שלו/ה מה קרה (פסוקים ט-יב)	משלים/ה את הפסוק או מסביר/ה, לא את שניהם	מתקשה לקשר את התשובה לפסוק
משימת סיכום (שאלה 6)	ציור שמראה את העבודה הקשה + משפט שלם עם רגש וסיבה	ציור או משפט, אחד מהם שלם	ניסיון חלקי, בלי רגש או בלי סיבה

ציון: 4 קריטריונים × 3 נקודות = 12. 10-12 מצוין, 7-9 טוב, 4-6 בדרך. בכיתה ב' המחוון נועד למשוב ולתמיכה, לא לציון.

נוסח הפסוקים ממכון ממרא (שמות א), רש"י מתוך ספריא. ממלכתי: לפי תוכנית הלימודים בתנ"ך ממלכתי ליסודי (2023), ספר שמות (שעבוד מצרים, משה והיציאה ממצרים) נלמד בכיתה ד', ובכיתות ב'-ג' לומדים מספר בראשית. חמ"ד: לפי התכנון השנתי במרחב הפדגוגי, כיתה ב' לומדת בראשית יח-נ, וספר שמות נלמד בכיתה ג'. השיעור נבנה לבקשת מורה לכיתה ב', כשיעור היכרות או לקראת פסח, לפני הלימוד המלא של ספר שמות. יש לבדוק מול התכנון השנתי של בית הספר.